

СТРАТЕГИЯ
ЗА РАЗВИТИЕ НА
ВИСШЕТО
ОБРАЗОВАНИЕ
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
ЗА ПЕРИОДА 2014-2020 г.

септември 2014 г.

София, България

СЪДЪРЖАНИЕ:

I. УВОДНА ЧАСТ	5
1.1 Обосновка.....	5
1.2 Задачи на стратегията	6
II. АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО НА СИСТЕМАТА ЗА ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ	7
2.1 Труден достъп до ВО за някои социални групи и нисък дял на завършилите висше образование между хората в трудоспособна възраст	12
2.2 Трудности пред качеството и съвместимостта на висшето образование с европейските системи за ВО	12
2.3 Липса на връзка между висшето образование и потребностите на бизнеса и на публичните институции	14
2.4 Недостатъчна връзка между обучението и научните изследвания	15
2.5 Усъвършенстване на системата за управление на висшите училища и на мрежата от ВУ. Внасяне на яснота при видовете ВУ и при образователно-квалификационните степени	16
2.6 Недостатъци на действащия модел за финансиране	18
2.7 Проблеми, свързани с привличането и кариерното израстване на преподавателите	19
2.8 Недостатъчни възможности за учене през целия живот.....	19
2.9 Промени в системата на висшето образование.....	20
2.10 Рискове и бариери пред стратегическите реформи	22
2.11 SWOT анализ на състоянието на системата на висшето образование	25
III. ВИЗИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ	27
IV. ВОДЕЩИ ПРИНЦИПИ ПРИ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СТРАТЕГИЯТА.....	27
V. ЦЕЛИ НА СТРАТЕГИЯТА.....	28
VI. ДЕЙНОСТИ И МЕРКИ ЗА ПОСТИГАНЕ НА КОНКРЕТНИТЕ ЦЕЛИ.....	29
6.1 Подобряване на достъпа и увеличаване на дела на завършилите висше образование	29
6.2 Съществено повишаване на качеството на висшето образование и на съвместимостта му с европейските системи за ВО с цел заемане на достойно място в ЕПВО	29
6.3 Изграждане на устойчива и ефективна връзка между висшите училища и пазара на труда и постигане на динамично съответствие между търсенето и предлагането на специалисти с висше образование.....	30
6.4 Стимулиране на научноизследователската дейност във ВУ и на развитието на иновации, ориентирани към пазарната икономика	31
6.5 Модернизация на системата за управление на висшите училища и ясно определяне на видовете ВУ и образователно – квалификационните степени	32
6.6 Повишаване на средствата за финансиране на висшето образование и науката и на ефективността от използването им чрез усъвършенстван модел на финансиране	33
6.7 Преодоляване на негативните тенденции в кариерното израстване на преподавателите във ВУ и стимулиране на най-добрите преподаватели.....	34
6.8 Разширяване и укрепване на мрежата за учене през целия живот; широко приложение на различни електронни форми за дистанционно обучение	34
VII. ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СТРАТЕГИЯТА	35

Списък на съкращенията

на български език

БАН	Българска академия на науките
БВП	Брутен вътрешен продукт
ВО	Висше образование
ВУ	Висше училище
ЕК	Европейска комисия
ЕП	Европейски парламент
ЕПВО	Европейско пространство за висше образование
ЕС	Европейски съюз
ЕСИФ	Европейски структурни и инвестиционни фондове
ЗВО	Закон за висшето образование
ЗРАСРБ	Закон за развитието на академичния състав в Република България
МЗХ	Министерство на земеделието и храните
МИЕ	Министерство на икономиката и енергетиката
МОН	Министерство на образованието и науката
МОСВ	Министерство на околната среда и водите
МРР	Министерство на регионалното развитие
МС	Министерски съвет
МСП	Малки и средни предприятия
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
МФ	Министерство на финансите
НАОА	Национална агенция за оценяване и акредитация
НАПОО	Национална агенция за професионално образование и обучение
НИД	Научно-изследователска дейност
НО	Научна организация
НПО	Неправителствени организации
НС	Народно събрание
ОПНОИР	Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж”
ОПРР	Оперативна програма „Регионално развитие”
ОКС	Образователно-квалификационна степен
РСВУБ	Рейтингова система на висшите училища в България

ССА	Селскостопанска академия
УЦЖ	Учене през целия живот
ЦПО	Центрове за професионално обучение

на английски език:

ECTS	Европейска система за трансфер на кредити
ISCED	Международна стандартна класификация на образованието
SWOT - анализ	Анализ на силните страни, на слабите страни, на възможностите и заплахите

I. УВОДНА ЧАСТ

1.1 Обосновка

Настоящата Стратегия е изготвена след подробно проучване на българските и европейските документи за развитие на висшето образование, отнасящи се за периода 2014-2020 г. Водещите сред тях са:

Документи на европейско ниво

- *Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж „Европа 2020“*;
- *Комюнике от Букурещ (2012): „Да използваме потенциала си по най-добрия начин: консолидиране на европейското пространство за висше образование“*;
- *Съобщение на Европейската комисия до Европейския парламент, Съвета на Европа, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите, относно „Европейското висше образование в световен план“ (юли, 2013)*;
- Материали от редовното съвещание на Комитета по образование, проведено на 3 и 4 октомври, 2013.

Документи на Република България

- *Национална програма за реформи на Р. България (вкл. Препоръки на Съвета на ЕС)*;
- *Национална програма за развитие: България 2020*;
- *Национална стратегия за развитие на научните изследвания – 2020*;
- *Иновационна стратегия за интелигентна специализация – предварително условие за програмния период 2014-2020 г. по оперативните програми „Наука и образование за интелигентен растеж“ и „Иновации и конкурентоспособност“.*

Ползвани са и документи на Болонския процес, както и разработки на Световната банка, на независими аналитични и информационни центрове, отнасящи се до състоянието и перспективите на системата на висшето образование (ВО) в България. Направен е цялостен преглед на промените в структурата на приетите, обучаваните и завършващите български висши училища (ВУ) студенти през периода 2009-2013 г., както и SWOT-анализ на състоянието в момента.

Върху тази база са формулирани приоритетни насоки и неотложни мерки за **ускорена модернизация и интернационализация на българското висше образование.**

Към Стратегията е приложен подробен **План за действие** за периода 2014-2020 г., който предлага конкретни мерки за реализация на планираните реформи.

Стратегията за развитие на висшето образование е координирана с проекта на Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж – 2020“,

както и със *Споразумението за партньорство на Република България с ЕК* през новия програмен период 2014-2020 година.

Взети са предвид и хоризонталните връзки с други ключови стратегии и програми на българското правителство – за заетост и преодоляване на младежката безработица, смекчаване на бедността, интеграция на ромите и др.

1.2 Задачи на стратегията

Днес системата на висшето образование в България е изправена пред двойно предизвикателство: от една страна, да се ускори и завърши започналият процес на структурни реформи, като се преодолее изоставането спрямо водещите европейски страни; от друга страна – да се реализира успешно процесът на стратегическа трансформация на висшето образование: от допълваща обслужваща сфера във фактор за печелене на предимство в европейската и глобалната надпревара за знания, умения, икономически и материален просперитет и духовен напредък.

Стратегията очертава траекторията и приоритетните области за развитие на висшето образование в България в двете му измерения:

а/ като обществено и индивидуално благо, допринасящо за цялостното развитие на личността и обществото и подготвящо студентите както за професионалната им реализация, така и за социалната и гражданската им роля;

б/ като двигател за динамично развитие на икономиката и изграждане на общество, основано на знанието и напредъка на технологиите.

В резултат на направения анализ на актуалното състояние, на предизвикателствата и на потребностите на висшето образование **Стратегията** очертава ключовите приоритети, с които ще бъдат съобразени конкретните политики и управленски мерки в областта на висшето образование през периода 2014-2020 г.

Стратегията формулира средносрочни и дългосрочни цели за постигане на ефективни дългосрочни резултати. Обективната преценка на сегашната ситуация в системата на висшето образование в България показва, че само последователното приложение на избрания модел за модернизация и управление е гаранция за успех. Особено важно е решенията за промени да се вземат без прекъсване и отлагане, в синхрон с европейското развитие и отчитане на глобалните тенденции.

II. АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО НА СИСТЕМАТА ЗА ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ

С бързото развитие на науката и техниката и особено на информационните технологии световна тенденция на пазара на труда става нарастващата необходимост от все по-квалифицирани кадри. През последните десетилетия е на лице масовизация на висшето образование, която в много страни, включително и в България доведе до неколкостранно нарастване броя на студентите. От една страна, този процес осигури по-широк достъп до висше образование, от друга, породил предизвикателства пред поддържането на качеството.

Нарастащата конкуренция в глобален мащаб и изоставането на европейските страни в някои отношения доведе до приемането на редица мерки на европейско ниво, имащи за цел повишаването на конкурентоспособността и изграждането на общество и икономика, основани на знанието. Във висшето образование и науката това се изрази в цели като постигане на съвместимост и хармонизация на европейските системи за висше образование; повишена мобилност на студенти, преподаватели и изследователи; изграждане на европейско пространство за висше образование и европейско научноизследователско пространство; развитие на формите за учене през целия живот.

Тези и други тенденции в световното и европейското развитие повлияха на България след 1990 г. и особено след приемането ѝ за член на ЕС през 2007 г. Същевременно пред висшето образование в България са налице и специфични за страната проблеми.

Системата на висшето образование в България обхваща 51 висши училища (37 държавни и 14 частни), в т. ч. 44 университети и специализирани висши училища и 7 самостоятелни колежи. **Тази мрежа надвишава значително средните показатели на редица съпоставими като население и територия страни от Европейския съюз (фиг 1).**

Фиг. 1: Брой университети и брой на населението в страните членки на ЕС

ДЪРЖАВА	БРОЙ НА ВИСШИТЕ УЧИЛИЩА (източник: Международната асоциация на университетите (International Association of Universities – IAU, 2014 г.)	БРОЙ НА НАСЕЛЕНИЕТО (в хил.) (източник: Евростат, 2014 г.)
Австрия	53	8 507,786
Белгия	68	11 203,992
България	51	7 245,677
Великобритания	256	64 308,261
Германия	340	80 780,000
Гърция	39	10 992,589
Дания	24	5 627,235
Естония	13	1 315,819
Ирландия	60	4 604,029
Испания	105	46 507,760
Италия	97	60 782,668
Кипър	18	858,000
Латвия	31	2 001,468
Литва	17	2 943,472
Люксембург	2	549,680
Малта	2	425,384
Полша	414	38 495,659
Португалия	121	10 427,301
Румъния	82	19 942,642
Словакия	31	5 415,949
Словения	29	2 061,085
Унгария	56	9 879,000
Финландия	40	5 451,270
Франция	371	65 856,609
Холандия	63	16,829,289
Хърватия	18	4 246,700
Чехия	47	10 512,419
Швеция	40	9 644,864
Общо за ЕС-28	2 482	507 416,607

Експанзията на висшите училища обаче не се е отразила благоприятно върху качеството и ефективността на образованието; системата бавно реагира на динамично променящите се изисквания към квалификацията, мотивацията и професионалната кариера на специалистите с висше образование. Със сравнително слаби темпове се развива, реконструира и модернизира образователната инфраструктура на ВУ – сграден фонд, специализирани кабинети и лаборатории, центрове за практическо обучение и т.н.

Системата за ВО се характеризира със занижен контрол от страна на държавата върху количествения растеж на мрежата от висши училища за сметка на качеството на обучението и ефективността на инвестициите в сектора.

Всичко това спъва модернизацията на системата на висшето образование в България и развитието на университетската наука в съответствие със световните

критерии и европейските стандарти. Информацията по най-важните количествени показатели разкрива **сериозни вътрешни диспропорции в системата, както и растящи несъответствия с достигнатата степен на развитие средно за ЕС и за водещите страни в общността.**

Първо, незадоволителен дял на завършилите ВО: общо 26,9% от населението на възраст от 30 до 34 години;

Второ, нарастващи предпочитания сред младите хора за получаване на висше образование извън страната. Тази тенденция, по принцип положителна, не е плод на усилията на държавата и не е подчинена на ясна стратегия за насърчаване на международната студентска мобилност в двете посоки: навън и вътре в страната. Като се прибави и растящата изходяща мобилност на българските студенти, става ясно, че процесът на изтичане на мозъци, на млади таланти, който преживя България през 90-те години на 20 век, се повтаря отново.

Трето, драстично разминаване между профила на подготвяните специалисти във висшите училища и реалното търсене на пазара на труда. Показателно е, че голяма част от завършващите студенти не се реализират по съответната специалност. В същото време се очертава остър и траен дефицит на кадри по инженерни и технически специалности. Липсват и измерители за качеството на завършващите и устойчива система за получаване на обективна обратна връзка от страна на работодателите за качеството на придобитите от студентите знания и умения по време на придобиването на висше образование.

Реформите в системата на висшето образование в България се провеждаха като цяло в правилна посока, но стартираха с около едно десетилетие по-късно в сравнение с водещите европейски страни.

Страната трябваше да реагира на двоен натиск:

а/ външен, да компенсира изоставането в европейски план;

б/ вътрешен, да предприема промени в законодателството и управлението в кратки срокове и при отсъствие на национален консенсус.

След приемането на България в ЕС през 2007 г. и започналата през 2008 г. световна икономическа и финансова криза трябваше, от една страна, във фиксиран времеви график да се следват приоритетите, очертани в Болонския процес и Лисабонската стратегия, а по-късно и в Стратегия „Европа-2020”, а от друга страна, да се реагира на финансовите и икономически предизвикателства на кризата, прекъснала процеса на възходящ растеж и растяща заетост на трудоспособното население в страната /2001-2007 г./.

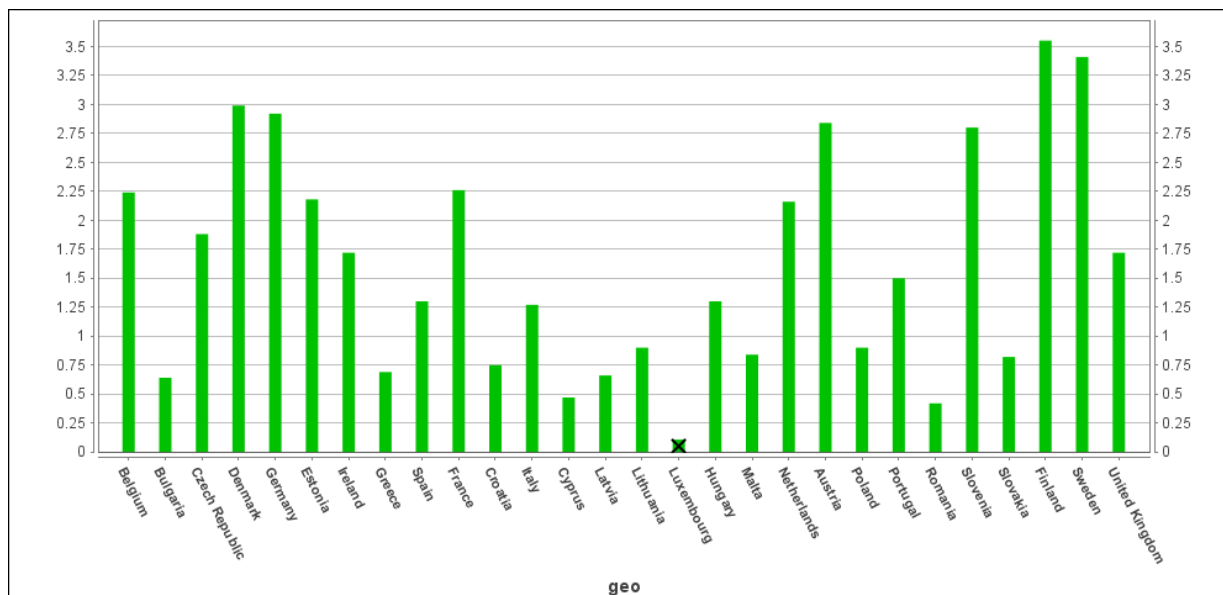
Финансово-икономическата криза постави държавното управление на системата на висшето образование пред дилемата:

- да причисли висшето образование и науката към групата на отраслите и дейностите, за които се предвижда строг режим на финансови икономии – политика, подчинена на принципа „финансовата консолидация е по-важна от модернизацията”;
- да извърши радикални реформи във висшето образование, като пренасочи и увеличи инвестициите в него (при спазване на изискването за ефективност и възвръщаемост); да постави висшето образование, науката и иновациите в

центъра на националната стратегия за излизане от кризата и догонване на средното европейско равнище в материалната и духовната сфера.

Стратегическият избор в периода 2009-2014 г. беше направен в полза на политиката на финансови ограничения. Следвайки този курс, България намери място сред челните страни, спазвайки стриктно показателите за фискална дисциплина, приети от ЕС, но тази стратегическа ориентация засили хроническия недостиг на средства за текущото функциониране на системата на висше образование и за подкрепа на стартиралите реформи. Показателите за размера на инвестициите в научни изследвания се увеличиха в периода 2008-2012 г., но не можаха да достигнат нивата от преди големия спад преди 20 години. (Фиг. 2, фиг. 3).

Фиг. 2: Процент от населението, заето в научна и развойна дейност (източник: Евростат, 2012 г.)

Фиг. 3: Разходи за научна и развойна дейност през периода 1990-2012 г. в процент от БВП (източник: Евростат, 2013 г.)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
EU (28 countries)	:	:	:	:	:	:	:	:	:	1,83	1,85	1,86	1,87	1,86	1,82	1,82	1,84	1,84	1,91	2,01	2	2,04	2,06
EU (27 countries)	:	:	:	:	:	1,79	1,78	1,77	1,78	1,84	1,85	1,87	1,87	1,86	1,83	1,82	1,84	1,84	1,91	2,01	2,01	2,05	2,06
Euro area (17 countries)	:	:	:	:	:	1,77	1,76	1,76	1,77	1,82	1,84	1,86	1,88	1,87	1,85	1,84	1,87	1,88	1,96	2,06	2,07	2,12	2,14
Belgium	:	1,62	:	1,7	1,69	1,67	1,76	1,83	1,86	1,93	1,97	2,07	1,94	1,87	1,86	1,83	1,86	1,89	1,97	2,03	2,1	2,21	2,24
Bulgaria	2,39	1,53	1,64	1,18	0,88	0,62	0,58	0,52	0,56	0,55	0,51	0,46	0,48	0,48	0,49	0,46	0,46	0,45	0,47	0,53	0,6	0,57	0,64
Czech Republic	:	:	:	1,08	0,98	0,91	0,92	1,03	1,11	1,1	1,17	1,16	1,15	1,2	1,2	1,22	1,29	1,37	1,3	1,35	1,4	1,64	1,88
Denmark	1,55	1,61	1,64	1,72	:	1,82	1,84	1,92	2,04	2,18	2,24	2,39	2,51	2,58	2,48	2,46	2,48	2,58	2,85	3,16	3	2,98	2,99
Germany	:	2,47	2,35	2,28	2,18	2,19	2,2	2,24	2,28	2,41	2,47	2,47	2,5	2,54	2,5	2,51	2,54	2,53	2,69	2,82	2,8	2,89	2,92
Estonia	:	:	:	:	:	:	:	:	0,57	0,68	0,6	0,7	0,72	0,77	0,85	0,93	1,13	1,08	1,28	1,41	1,62	2,37	2,18
Ireland	:	:	:	:	:	1,25	1,3	1,27	1,24	1,18	1,11	1,09	1,1	1,16	1,23	1,25	1,25	1,28	1,45	1,69	1,69	1,66	1,72
Greece	:	:	:	:	:	0,49	:	0,51	:	0,67	:	0,58	:	0,57	0,55	0,6	0,59	0,6	:	:	:	0,67	0,69
Spain	0,82	0,84	0,88	0,88	0,81	0,79	0,81	0,8	0,87	0,86	0,91	0,92	0,99	1,05	1,06	1,12	1,2	1,27	1,35	1,39	1,4	1,36	1,3
France	2,32	2,32	2,33	2,37	2,31	2,28	2,27	2,19	2,14	2,16	2,15	2,2	2,24	2,18	2,16	2,11	2,11	2,08	2,12	2,27	2,24	2,25	2,26
Croatia	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	0,96	0,96	1,05	0,87	0,75	0,8	0,9	0,85	0,75	0,76	0,75
Italy	1,25	1,19	1,15	1,09	1,02	0,97	0,98	1,02	1,04	1,02	1,04	1,08	1,12	1,1	1,09	1,09	1,13	1,17	1,21	1,26	1,26	1,25	1,27
Cyprus	:	:	:	:	:	:	:	:	0,22	0,24	0,25	0,26	0,3	0,35	0,37	0,41	0,43	0,44	0,43	0,49	0,5	0,5	0,47
Latvia	:	:	:	0,44	0,38	0,47	0,42	0,38	0,39	0,36	0,45	0,41	0,42	0,38	0,42	0,56	0,7	0,6	0,62	0,46	0,6	0,7	0,66
Lithuania	:	:	:	:	0,52	0,43	0,49	0,54	0,54	0,5	0,59	0,67	0,66	0,67	0,75	0,75	0,79	0,81	0,8	0,84	0,79	0,91	0,9
Luxembourg	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	1,65	:	:	1,65	1,63	1,56	1,66	1,58	1,66	1,74	1,51	:	:
Hungary	:	1,07	1,05	0,98	0,89	0,72	0,64	0,71	0,67	0,68	0,81	0,93	1	0,94	0,88	0,94	1,01	0,98	1	1,17	1,17	1,22	1,3
Malta	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	0,25	0,25	0,51	0,55	0,6	0,57	0,55	0,53	0,66	0,72	0,84
Netherlands	2,07	1,96	1,89	1,91	1,95	1,97	1,98	1,99	1,9	1,98	1,94	1,93	1,88	1,92	1,93	1,9	1,88	1,81	1,77	1,82	1,86	2,03	2,16
Austria	1,36	1,44	1,43	1,45	1,53	1,55	1,6	1,69	1,77	1,89	1,93	2,05	2,12	2,24	2,24	2,46	2,44	2,51	2,67	2,71	2,8	2,77	2,84
Poland	:	:	:	:	:	0,63	0,65	0,65	0,67	0,69	0,64	0,62	0,56	0,54	0,56	0,57	0,56	0,57	0,6	0,67	0,74	0,76	0,9
Portugal	:	:	:	:	:	0,52	0,56	0,57	0,63	0,69	0,73	0,77	0,73	0,71	0,74	0,78	0,99	1,17	1,5	1,64	1,59	1,52	1,5
Romania	:	:	:	:	:	0,75	0,68	0,57	0,49	0,4	0,37	0,39	0,38	0,39	0,39	0,41	0,45	0,52	0,58	0,47	0,46	0,5	0,42
Slovenia	:	:	:	1,6	1,76	1,52	1,29	1,27	1,33	1,36	1,38	1,49	1,47	1,27	1,39	1,44	1,56	1,45	1,66	1,85	2,1	2,47	2,8
Slovakia	:	:	:	1,38	0,9	0,92	0,91	1,08	0,78	0,66	0,65	0,63	0,57	0,57	0,51	0,51	0,49	0,46	0,47	0,48	0,63	0,68	0,82
Finland	1,85	2,01	2,1	2,14	2,27	2,26	2,53	2,71	2,88	3,17	3,35	3,32	3,36	3,44	3,45	3,48	3,48	3,47	3,7	3,94	3,9	3,8	3,55
Sweden	:	2,65	:	3,12	:	3,26	:	3,47	:	3,58	:	4,13	:	3,8	3,58	3,56	3,68	3,43	3,7	3,62	3,39	3,39	3,41
United Kingdom	2,09	2,01	1,96	1,98	1,94	1,88	1,8	1,73	1,73	1,8	1,79	1,77	1,78	1,73	1,67	1,7	1,72	1,75	1,75	1,82	1,77	1,78	1,72
Iceland	0,97	1,15	1,32	1,33	1,37	1,53	:	1,83	2	2,3	2,67	2,95	2,95	2,82	:	2,77	2,99	2,68	2,65	3,11	:	2,4	:
Norway	:	1,62	:	1,7	:	1,69	:	1,63	:	1,64	:	1,59	1,66	1,71	1,57	1,51	1,48	1,59	1,58	1,76	1,68	1,65	1,66
Switzerland	:	:	2,52	:	:	:	2,59	:	:	:	2,47	:	:	:	2,82	:	:	:	2,87	:	:	:	:
Serbia	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	0,92	0,79	0,77	0,96
Turkey	0,33	0,52	0,49	0,44	0,36	0,38	0,45	0,49	0,37	0,47	0,48	0,54	0,53	0,48	0,52	0,59	0,58	0,72	0,73	0,85	0,84	0,86	:
United States	2,55	2,61	2,54	2,42	2,32	2,4	2,44	2,47	2,5	2,54	2,61	2,62	2,52	2,52	2,45	2,49	2,55	2,62	2,76	2,81	2,73	2,67	:
Japan	2,95	2,93	2,89	2,83	2,74	2,87	2,77	2,83	2,96	2,98	3	3,07	3,12	3,14	3,13	3,31	3,41	3,46	3,47	3,36	3,25	:	:
South Korea	:	:	:	:	:	:	:	:	2,26	2,17	2,3	2,47	2,4	2,49	2,68	2,79	3,01	3,21	3,36	3,56	3,74	:	:

През периода на членството в ЕС не беше разработена и приета цялостна визия и стратегия за развитие на висшето образование в условията на европейското членство и на изостряща се конкуренция в световното образователно пространство. Два варианта на такава стратегия, подготвени през 2005 г. и 2006 г., не бяха приети. Не беше обновена нормативната уредба. Тя продължава да е остаряла и неадекватна, както от гледна точка на прилаганите реформи, така и на европейските критерии и стандарти.

2.1 Труден достъп до ВО за някои социални групи и нисък дял на завършилите висше образование между хората в трудоспособна възраст

Въпреки увеличаването на достъпа до висше образование след 1990 г. съществуват социални и етнически групи, при които дялът на завършилите висше образование е нисък. Дори и сред цялото население обаче дялът на завършилите висше образование е нисък, което е в противоречие с нуждите на икономиката, която има нужда от квалифицирани кадри, за да се развива.

Повишаването на дела на завършилите висше образование изисква да се преодолеят две сериозни предизвикателства.

Първото предизвикателство е системното намаляване броя на младежите, завършващи средно образование, които кандидатстват в българските висши училища. Това ни доведе до безпрецедентна ситуация в историята на висшето образование: незапълване на обявени места във висшите училища (така например, през 2013-2014 г. учебна година фактическият прием е бил 63045 души – с над 8000 по-малко от планирания брой). Причините за драстичния спад са комплексни – наред с влошената демографска ситуация, още и нарастваща образователна емиграция сред младите, затруднен достъп до българските висши училища поради географски и социални бариери, накърнен социален престиж на висшето образование.

Второто предизвикателство е от демографски характер. България е пред прага на демографска катастрофа, поради безпрецедентно застаряване на населението, ниски темпове на раждаемост т.н.

Основните предизвикателства, свързани с достъпа и повишаването на броя на завършилите висше образование, са:

2.1.1 Намаляване броя на кандидат-студентите поради демографски проблеми.

2.1.2 Наличие на социални проблеми, които не позволяват на някои групи да продължат образованието си, а изискват започване на работа веднага след завършване на средното образование. Липса на ефективна свързаност между развитието на висшето образование и променящите се индивидуални потребности – ВУ не предоставят възможности за съчетаване на ученето с работата или със семейните ангажименти.

2.1.3 Въпреки широката мрежа от ВУ съществуват цели области (например в Северозападния район), в които няма ВУ, а социалните възможности не позволяват лесен достъп до ВУ в столицата и големите градове.

2.2 Трудности пред качеството и съвместимостта на висшето образование с европейските системи за ВО

Едно от най-важните предизвикателства пред висшето образование в България е поддържането и повишаването на качеството. Наред с недофинансирането на системата

за ВО и с проблемите, произтичащи от неговата масовизация, основните причини за спад на качеството в някои ВУ и професионални направления са следните:

Налице е **изоставане на методите на преподаване** от иновативните тенденции в практиката и развитието на способностите на студентите, **демотивация на младите преподаватели и изследователи, застаряване на академичния състав** във ВУ.

Спешна е необходимостта от **модернизация на учебните програми**. През последните години беше осигурено известно финансиране за стимулиране на обновяването им. Необходимо е тази практика да се продължи и разшири, както и да се стимулира интеграцията на български и чуждестранни висши училища за трансфер на доказали своята ефективност учебни програми по модерни и търсени специалности.

Учебните планове и програми често не са в съответствие с потребностите на пазара на труда и с практиката. **Ниското ниво на научните резултати** в някои ВУ и професионални направления не позволява използването на връзката образование – наука – икономика.

В много ВУ самоцелно се обявяват **несвойствени специалности** единствено с цел привличане на студенти към съответното висше училище.

Въпреки че през последните години всички висши училища в България приеха свои вътрешни системи за управление на качеството, контролът върху тяхното прилагане и обменът на добри практики са твърде незадоволителни. В хода на приложението на новите системи се проявиха и други слабости, посочени по-долу, които следва да се преодолеят още в началото на периода 2014-2020 г.

Процедурите на НАОА за оценяване и акредитация на висшите училища са усложнени. Голяма част от ВУ постоянно са в процес на акредитация. Това изкуствено усложнява процеса, претоварва човешките ресурси, създава допълнителна бюрокрация и в крайна сметка затруднява нормалната работа на висшите училища. Същевременно някои от критериите за акредитация са субективни и не позволяват ефективно оценяване. Необходимо е по-голяма тежест при оценката да имат важни обективно измерими критерии като реализация на студентите и начална заплата на завършилите. Същевременно действащата нормативна уредба създава монополно положение на НАОА, като признаването на акредитация от чужди агенции е на практика невъзможно.

Мобилността в образованието и науката от други части на света към европейското пространство е нараснала съществено (днес държавите членки на ЕС привличат около 30% от мобилните студенти в световен план). Такава тенденция обаче не личи в България. Доколкото има входяща образователна мобилност, тя не е продукт на национална политика и междудържавни споразумения, а е плод най-вече на индивидуалната инициатива на чуждестранните студенти. Трудностите в работата за насърчаване на трансграничната академична мобилност са преди всичко финансови и езикови, но са свързани и с неправилното прилагане на Системата за натрупване и трансфер на кредити. Затруднена е и вътрешната мобилност както в самите висши училища, така и между тях.

Недостатъчен е броят на **привлечените чуждестранни преподаватели и изследователи** в университетите. Тази форма на сътрудничество може да улесни мнозинството студенти, които сега са възпрепятствани да участват във формите на външна мобилност, да се запознаят с международни иновативни практики; да направи висшите училища по-ефективни и да подобри качеството на предлаганото от тях обучение.

Основните предизвикателства, свързани с качеството и съвместимостта на българското висше образование, са:

2.2.1 Изоставане на методите на преподаване, демотивация на младите преподаватели и изследователи, застаряване на академичния състав.

2.2.2 Ниска мотивация на студентите за занимания с наука и изследователска кариера, както и за придобиване на фундаментални знания (особено в природните науки) и прилагането им в практиката.

2.2.3 Неактуални учебни програми.

2.2.4 Ниско ниво на научните резултати в някои ВУ.

2.2.5 Наличие на несвойствени специалности в някои ВУ.

2.2.6 Слабости при прилагането на вътрешните системи за управление на качеството.

2.2.7 Усложнени и неефективни процедури за акредитация и наличие на субективни критерии.

2.2.8 Недостатъчна изходяща и слаба входяща мобилност на студенти и преподаватели и формално прилагане на Системата за натрупване и трансфер на кредити.

2.3 Липса на връзка между висшето образование и потребностите на бизнеса и на публичните институции

Основна слабост на системата за ВО е, че не беше изграден ефективен механизъм за връзка между висшите училища като място за подготовка и източник за набиране на квалифицирани специалисти, от една страна, и бизнеса и публичните институции като потребители на високообразовани, проактивни и мотивирани кадри, адаптивни към структурните и квалификационни изменения в системата на заетостта, от друга.

Налице е сериозно **разминаване между структурата и профила на завършващите студенти** на образователно-квалификационните степени „бакалавър” и „магистър” и ОНС „доктор” и **динамиката на пазара на труда** в България и ЕС. Неотложният характер на реформите в това направление се засилва и от вътрешните диспропорции в националния и регионалните пазари на труда в България. Като основни проблеми за решаване се очертават:

- сериозен/растящ недостиг на кадри в областта на инженерно-техническите, природните и педагогическите науки;
- изоставане в обучението по нови професии, необходими за зелената икономика, високотехнологичните и иновативни дейности;
- технологично изоставане в сферата на услугите и производството, като голяма част от МСП работят главно като подизпълнители на крупни европейски и транснационални компании (доминиращото търсене на персонал е за нискоквалифицирани и рутинни дейности);
- несъответствие между очакваните компетентности и реално проявените в практиката.

От спешни решения се нуждае и проблемът с **практическата подготовка на студентите в реална работна среда**. На младите специалисти липсват както адекватни практически приложими познания, така и умения и навици.

Наред с потребностите на бизнеса важна е ролята на държавния и публичния сектор при определяне на политиките във ВО и необходимостта от кадри. Освен бизнеса (стопанския сектор) има много потребители на кадри от секторите, свързани с нематериалните блага – държавни и общински институции и неправителственият сектор в областите държавно управление, регионално развитие, съдебна система, медицина, образование, здравеопазване, сигурност, спорт, култура (музейна и галерийна мрежа, театър, кино, музикална индустрия, културен туризъм и др.).

Основните предизвикателства, свързани с връзката между висшето образование и потребностите на пазара на труда, са:

2.3.1 Разминаване между компетентностите на завършилите и потребностите на пазара на труда.

2.3.2 Недостиг на кадри в областта на инженерно-техническите, природните, педагогическите и други сфери.

2.3.3 Липса на връзка между съдържанието на обучението (учебни планове и програми), пазара на труда и практиката.

2.3.4 Необходимост от практическа подготовка на студентите в реална работна среда.

2.3.5 Недостатъчно кариерно ориентиране на завършващите студенти.

2.4 Недостатъчна връзка между обучението и научните изследвания

Висшите училища са призвани да бъдат основни центрове за развитие на науката, разбираана като създаване на ново научно знание. Става въпрос не само за знания, които имат непосредствено практическо приложение, но преди всичко за фундаментални знания, които се отнасят до разбирането за света и човека, както и за знания, чието практическо приложение е отложено във времето. Фундаменталните изследвания са необходима база за развитие на приложните изследвания и създават най-високо квалифицираните кадри за развитието и прилагането на новите технологии. **Единството на обучение и научни изследвания**, т.е. базирането на обучението върху актуални научни проекти и активното въвличане на студентите в изследователска работа, е водещ принцип във всички престижни ВУ в света.

През последните години не беше трансформирана и модернизирвана връзката между обучението и научните изследвания – дейности, които по традиция са институционално разделени в България. По този начин действието на ключовия триъгълник на знанието: образование – научни изследвания – иновации, на практика беше възпрепятствано.

Приносът на иновациите в създаването на добавена стойност е нисък (в това отношение България изостава сериозно: достигнатото равнище е 26% при 45% средно за ЕС – по данни на Министерството на икономиката и енергетиката и на Евростат). Общественият престиж на учените е нисък.

Фундаменталните и приложните научни изследвания и експерименталната развойна дейност имат своята специфична роля в обществото на знанието и

недостатъчното им финансиране води до изоставане и има негативен ефект върху развитието на обществото и икономиката.

Българските публикации в научни списания, включени в световната система за рефериране, индексирани и оценявани, намаляват. Докато броят на такива публикации в областта на природните науки, математиката и медицината въпреки намаляването е на добро ниво, техният брой в областта на обществените и на хуманитарните науки е извънредно нисък. Причините за това са исторически: липса на традиция, а до скоро и липса на достъп до самите списания.

Във всички научни области **публикуването в научни списания, включени в световната система за рефериране, индексирани и оценявани**, е недостатъчно. Тези публикации правят изследванията и изследователите разпознаваеми, което води едновременно до проверяемост на постиженията и до повишаване на престижа на ВУ с по-голям брой публикации, по-висок импакт фактор и импакт ранг и по-голям брой цитирания.

В системата за ВО има ВУ с богата научна дейност и други със скромни научни резултати, но средствата за наука се разпределят между всички. Право на финансиране за научна дейност от националния бюджет трябва да имат само ВУ със сериозни научни резултати, а размерът на средствата за наука да зависи от тези резултати. ВУ следва да се отчитат пред държавата и обществото за ефективността на изразходваните средства за наука и да имат задължението да осигуряват участие на студентите и докторантите в научните изследвания.

Основните предизвикателства, свързани с връзката между обучението и научните изследвания, са:

2.4.1 Недостатъчно финансиране на фундаментални и приложни научни изследвания и на експериментална развойна дейност.

2.4.2 Остаряла и недостатъчна научна инфраструктура.

2.4.3 Средствата за наука се разпределят между всички ВУ независимо от научните резултати.

2.4.4 Недостатъчен брой публикации в научни списания, включени в световната система за рефериране, индексирани и оценявани.

2.4.5 Недостатъчно участие на студенти, докторанти, постдокторанти и специализанти в научноизследователска дейност.

2.4.6 Недостатъчна комерсиализация на научните резултати.

2.4.7 Затруднения пред проектната дейност – съфинансиране, информационно осигуряване, усложнени правила за отчетност.

2.4.8 Недостатъчна изследователска мобилност.

2.5 Усъвършенстване на системата за управление на висшите училища и на мрежата от ВУ. Внасяне на яснота при видовете ВУ и при образователно-квалификационните степени

През изминалото десетилетие бяха полагани усилия за модернизация на системата за управление на висшето образование в България, в съответствие с европейските образци и препоръки на ЕК. Промените, които бяха наложени в

законодателната и отчасти в институционалната практика, доведоха до положителни резултати, които могат да се усъвършенстват и в бъдеще в рамките на академичната автономия. Необходимо е **автономията да се съчетае с механизми за институционална отговорност** – прозрачност, публичен контрол, академична конкуренция. Целта е постигане на система за висше образование, която да е способна да се саморегулира съобразно динамиката на обществените процеси и да поддържа качеството на висшето образование, т. е. система, способна на устойчиво развитие.

Важно е да се избере ефективен вариант за мониторинг и контрол от страна на държавата и обществото при засилената автономия и самоконтрол при управлението на висшите училища. В резултат на широк академичен дебат да се намери най-точната формула за промяна, която да съчетава националните традиции с международните тенденции и успешни практики.

Важна задача е **оптимизирането на мрежата от висшите училища** – не с административен натиск, а чрез добре обмислени финансови механизми и чрез трансфер на добри европейски практики за насърчаване на интеграцията и обединението на висши училища на регионален и предметен принцип.

Налице е дублиране и разпокъсване на професионалните направления между висшите училища. През последните 10 години с промени в ЗВО постепенно се заличи разликата между университети и специализирани висши училища, като на последните се даде право да се наричат университети в дадена област. Липсва разграничение между **многопрофилни университети и специализирани ВУ**, които обучават студенти само в едно или няколко свързани професионални направления (например технически, медицински, ВУ по изкуствата и т. н.).

Същевременно в системата на ВО са налице ВУ с богата научна дейност и други без никаква научна дейност. Поради това следва да се въведат два типа ВУ според извършването на изследователска дейност. Изследователските ВУ ще имат право на финансиране за научна дейност от националния бюджет, но ще имат и задължение да се отчитат пред държавата и обществото за ефективността на изразходваните средства за наука (напр. това ще бъде част от оценката им при акредитация). Изследователските университети ще имат право да обучават докторанти. Обратно, останалите университети няма да могат да обучават докторанти и няма да имат задължения за провеждане на научна дейност, без това да пречи техни преподаватели да провеждат научни изследвания или да участват в научни колективи.

Наред с трите степени на висше образование в българската система на ВО съществува и **образователно-квалификационната степен „професионален бакалавър”**, която не е ясно разпознаваема в рамките на тристепенния цикъл.

Основните предизвикателства, свързани със системата на управление на висшите училища, с мрежата от ВУ; с видовете ВУ и с образователно-квалификационните степени, са:

2.5.1 Потребност от по-голямо участие на представители на бизнеса, публичните институции и студентите в управлението на ВУ.

2.5.2 Необходимост автономията да се съчетае с механизми за институционална отговорност – прозрачност, публичен контрол.

2.5.3 Потребност от оптимизиране на мрежата от висшите училища.

2.5.4 Необходимост от изясняване на статута на различните видове ВУ.

2.5.5 Неясно място на образователно-квалификационната степен „професионален бакалавър” в рамките на тристепенния цикъл.

2.5.6 Преодоляване на дублирането и разпокъсването на професионалните направления между висшите училища.

2.6 Недостатъци на действащия модел за финансиране

Сега действащият модел на финансиране е слабото място на цялата система на висшето образование. Това от една страна се дължи на хроничния недостиг на ресурси, залагани в националните бюджети и антикризисните политики. От друга страна, обаче, дори и наличните ресурси не се използват ефективно (част от тях се губят поради високата външна образователна миграция – на студенти и преподаватели и на талантиливи учени).

Наред с неефективното използване на наличните средства проблем е и недостатъчната прозрачност и публичен контрол върху начина на използването на материалните (включително и финансовите) ресурси. Липсват и възможности и целенасочени усилия за осигуряване на разнообразни извънбюджетни източници за финансиране, включително от стопанска дейност и комерсиализация на научни резултати.

Държавната субсидия доскоро се разпределяше единствено въз основа на броя на приетите студенти и въпреки че през последните три години се изпълнява законовото изискване при финансирането да се взема предвид и качеството на образованието, над 90% от размера на субсидията продължава да зависи от броя на студентите. Този принцип води до уравниловка и **начинът за разпределяне на финансирането не стимулира постигането на по-високо качество** на предлаганото образование.

Не се стимулира развитието на стратегически важните за страната професионални направления и специалности. Такива са както приоритетните за нуждите на икономиката и на пазара на труда професионални направления, така и специалностите, които трябва да бъдат защитени, защото не са атрактивни за кандидат студентите, а са необходими за страната.

Сегашната регламентация не допуска развиването на стопанска дейност от ВУ, което е пречка пред създаването на спин-оф фирми и реализирането на технологичен трансфер.

Налице е и отсъствието на достатъчни финансови стимули за студентите за по-високи постижения. Необходимо е да се въведат такива стимули чрез диференциране на размера на стипендиите или чрез създаване на облекчения при изплащането на студентските кредити.

Основните предизвикателства, свързани с действащия модел за финансиране, са:

2.6.1 Недостатъчна ефективност и прозрачност на начина за използването на финансовите ресурси.

2.6.2 Недостатъчно финансиране на системата за висше образование.

2.6.3. Липса на стимули за повишаване на качеството и за постигане на високи резултати, както и за развитие на стратегически за страната професионални направления и специалности.

2.6.4 Липса на достатъчни стимули за студентите за по-високи постижения.

2.7 Проблеми, свързани с привличането и кариерното израстване на преподавателите

През последните години възникнаха проблеми при прилагането на Закона за развитие на академичния състав в Република България. Някои непълноти позволиха даване на научни степени и назначаване на академични длъжности на лица без необходимите научни постижения и качества. Особено остро се чувства липсата на национални единни минимални изисквания по професионални направления и научни области и на контролен механизъм за спазването на нормативната уредба и изискванията.

Недостатъчното възнаграждение на преподавателите и липсата на стимули за най-добрите преподаватели в зависимост от приноса им в преподаването и научните изследвания спъват кариерното развитие и закрепват уравниловъчните традиции, характерни за българските академични институции. Слабият интерес към академичната кариера е свързан и с липсата на възможности за квалификация за преподавателите, което влияе негативно и на качеството на работата им.

Основните предизвикателства, свързани с привличането и кариерното израстване на преподавателите, са:

2.7.1 Несвършенства на ЗРАСРБ, довели до диспропорция между хабилитирани и нехабилитирани преподаватели.

2.7.2 Липса на диференциация на заплащането на преподавателите според резултатите.

2.7.3 Необходимост от осигуряване на възможности за квалификация на преподавателите.

2.8 Недостатъчни възможности за учене през целия живот

В повечето от българските институции за висше образование функционират звена за непрекъснато, продължаващо или следдипломно обучение, както и центрове за кариерно развитие. Чрез тях се реализират връзките между университетите и бизнеса, между обучаваните и трудовия пазар. Установени са и някои добри практики за съвместно разработване на учебни планове и програми с представители на бизнеса, с цел повишаване пригодността за заетост.

Все още тези практики не са широко разпространени. Не е постигната и необходимата гъвкавост при създаването на разнообразни възможности и форми за учене през целия живот и иновативност на програмите, съобразени с възрастовите характеристики на обучаваните. Налице е незадоволителна педагогическа подготвеност на университетските преподаватели в областта на андрагогиката, както и недостатъчна информираност на обществото за предлаганите ефективни възможности за учене през целия живот.

За преодоляване на тези трудности, както и за последователно прилагане на критериите, дефинирани от ЕК, България прие *Национална стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 г.* Стратегията предвижда **утвърждаване ролята на висшите училища като институции за учене през целия живот** и стимулиране на потенциалните обучавани към по-нататъшно обучение в системата на висшето образование, както и **хармонизиране на предлаганите от висшите училища програми и търсените от пазара на труда квалификации.**

Електронните форми за дистанционно обучение се утвърдиха като модерни и водещи форми на обучение в световен план, но на този етап в България имат допълващ характер и затова следва да се развиват.

Тази неблагоприятна ситуация радикално следва да се промени, като българското висше образование се придържа към европейските критерии и цели, очертани в *Съобщението на ЕК* относно „Европейското висше образование в световен план” от юли 2013 г.

Основните предизвикателства, свързани с осигуряване на повече и разнообразни възможности за учене през целия живот във ВУ, са:

2.8.1 Не се предлагат достатъчно възможности и разнообразни форми на учене през целия живот.

2.8.2 Липсват връзки между ВУ и бизнеса за нуждите на пазара на труда и за съдържанието на обучението.

2.8.3 Слабо развитие на електронните форми за дистанционно обучение.

2.9 Промени в системата на висшето образование

Независимо от трудностите, в периода след 1995 г. България осъществи (макар и с бавни стъпки, колебания и прекъсвания) поредица от положителни промени в системата на висшето образование.

България беше от първите страни, въвели **тристепенната система за висше образование**. Обучението за придобиване на всяка степен се провежда в съответствие с приетия *Класификатор на областите на висше образование и професионалните направления*. Беше въведена *Система за натрупване и трансфер на кредити* по модела на европейската ECTS. Много важен инструмент е Европейската квалификационна рамка като средство за прозрачност и улесняване разбирането на квалификациите в помощ на учещите и трудово ангажираните лица. През 2012 г. Министерският съвет прие *Националната квалификационна рамка на Република България*. Тя дефинира девет нива на квалификации, които се основават на резултатите от ученето и покриват пълния цикъл на придобиване на квалификации. Степените на висше образование са разположени в последните три нива на рамката. През 2014 г. беше приета и *Национална стратегия за учене през целия живот* за периода 2014 – 2020 г.

С приетия през 2010 г. *Закон за развитие на академичния състав в Република България* се модернизира системата за кариерно израстване на преподавателите във висшите училища в условията на разширена академична автономия, въпреки описаните трудности по прилагането му. Основна задача на приетата *Национална стратегия за развитие на научните изследвания 2020* е развитието и създаването на ново поколение учени и превръщането на ВУ в центрове за наука.

За усъвършенстване на качеството на образованието и научните изследвания са предприети и конкретни стъпки. Към Министерския съвет **беше създадена Национална агенция за оценяване и акредитация** като специализиран държавен орган за оценяване, акредитация и контрол на качеството в системата за висше образование. НАОА е член на Европейската асоциация за осигуряване качеството във висшето образование (ENQA) и е вписана в Европейския регистър на агенциите за осигуряване на европейско качество във висшето образование (EQAR). В институциите за висше образование са изградени и функционират **вътрешни системи за оценяване и поддържане на качеството** на обучението и на академичния състав, включващи и проучване на студентското мнение.

Създадената през 2010 г. в рамките на проект, финансиран по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси” на Европейския социален фонд, **Рейтингова система на висшите училища в Република България** се основава на обективни критерии и индикатори и представлява реална база за сравнимост на висшите училища. С оглед осигуряване на прозрачност в системата на висшето образование Министерството на образованието и науката поддържа **специализирана информационна система**, която съдържа: *Регистър на висшите училища, Регистър на академичния състав на висшите училища, Регистър на действащите и прекъснали студенти и докторанти, Регистър на завършилите студенти и докторанти, Регистър на банките, отпускащи кредити по Закона за кредитиране на студенти и докторанти.*

Във ВУ функционират **звена за непрекъснато, продължаващо или следдипломно обучение**, както и **центрове за кариерно развитие**. Чрез тях се стимулират връзките между университетите и бизнеса, между обучаваните и трудовия пазар. Установени са добри практики за **съвместно разработване на учебни планове и програми с представители на бизнеса** с цел повишаване на пригодността за заетост. В редица висши училища се изпълняват **съвместни програми за обучение** с водещи чуждестранни университети, завършващо с издаване на съвместни дипломи.

От 2008 г. МОН осигурява **национален лиценз за достъп до научните бази данни** на реномирани издателства и информационни платформи и по този начин – до високорейтингови научни списания в различни области на знанието.

През 2010 г. стартира системата за студентското кредитиране с държавна гаранция по Закона за кредитиране на студенти и докторанти.

През 2011 г. беше въведено диференцирано финансиране на висшите училища, чрез което да се стимулира по-високото качество във всяко едно професионално направление. Въз основа на ключови показатели се изготви промяна в модела на финансиране на държавните висши училища – най-добрите професионални направления получават допълнително средства от бюджета върху субсидията за издръжка на обучението.

В периода 2012-2014 г. беше успешно апробирана централизирана система за осигуряване на практическо обучение на студентите във висшите училища, която за малко повече от 1 година осигури над 60 000 позиции за практическо обучение при над 14 000 български работодатели. Създадена е уеб-платформа, в която фигурират всички редовни студенти и преподаватели от регистъра на академичния състав, а висшите училища разполагат с общо над 800 обучени експерти, които участват ежедневно в изпълнението на проекта.

Изброените инициативи и мерки се прилагат на интервали, без необходимия синхрон между тях, както и без достатъчна координация между институциите, отговорни за реализация на промените. Това доведе до фрагментарност на политиките за развитие на висшето образование, до демотивация и в някои случаи – дори до съпротива сред част от академичните среди и до недоволство от страна на студентите.

Като цяло системата на висшето образование и науката не функционираше успешно, което предизвика основателни критики от страна на обществото и от ЕК – за липса на политическа воля за реформи, подценяване на отрасъла от страна на държавното управление, незаинтересованост от страна на бизнеса, самозатваряне и самотатъчност на академичните институции и т.н.

2.10 Рискове и бариери пред стратегическите реформи

Успехът на разработената *Стратегия* за развитие на висшето образование в България, и особено завършването на ускорените реформи през първия времеви хоризонт (2014-2020 г.) ще зависят в решаваща степен от своевременното идентифициране на рисковете и ограничителите от национален и международен характер, както и от набелязването на адекватни политики и мерки за тяхното смекчаване и преодоляване.

Следва да се подчертае, че тук не се имат предвид традиционните представи за т.нар. обективни/външни фактори и влияния, които може да застрашат постигането на набелязаните цели. Става дума за натрупани с години кризисни ситуации в ключови сфери на обществото, с които висшето образование и науката се намират в органично взаимодействие. В хода на разработването на *Стратегията* бяха идентифицирани следните макросоциални и макроикономически рискове от този характер:

2.10.1 Демографската криза

За високорисковия, трудно обратим характер на приближаващата криза, българските експерти сигнализираха още в самото начало на 21 век. Напоследък българският демографски феномен привлича вниманието и на международните организации (ООН, СБ и др.) Най-опасните белези на кризата са:

- Драматичното намаляване на населението на страната: от 8,8 милиона през 1990 г. на 7,35 милиона през 2011 г. Този спад е безпрецедентен, като се има предвид, че в предходния исторически период (1950–1989 г.) населението на страната е нараснало двойно;
- Рекордните темпове на застаряване на населението – тук спадът е най-висок в света, а по дял на възрастното население България е на трето място в ЕС;
- Крайно ниски устойчиви равнища на раждаемост.

Тези тенденции, взети в тяхната съвкупност, очертават **един застрашителен сценарий, чийто пик се очаква да настъпи след 35-38 години** (Виж доклад на СБ от 2013 г., стр. 14-15). Но първите негативни последици за системата на висшето образование се чувстват още сега:

- рязко намален приток на кандидат-студенти, в т. ч. за перспективни и търсени специалности (тенденцията в част от висшите училища да остават незаети места за прием най-вероятно ще се запази през следващите години);

- увеличаване броя на отпадащите ученици (най-вече от ромската общност), на прекъсващите и незавършващи студенти;
- ограничаване на възможностите за постъпване на работа, поради заети места от възрастното население;
- растяща младежка емиграция и т.н.

На тези негативни тенденции държавните институции реагираха с пасивни политики от общ характер: констатации в документи, приемане на стратегии и др. **Ако България иска да избегне най-лошия сценарий, трябва спешно да се премине от конвенционален към рисков/кризисен мениджмънт на демографските процеси.**

2.10.2 Диспропорциите на пазара на труда

В периода на финансово-икономическата криза конфигурацията и структурата на пазара на труда в България се промениха в крайно неблагоприятна посока.

От една страна, наблюдава се застрашително по размери свиване на търсенето на работна сила, поради резкия спад на деловата активност – главно в реалния сектор. Същевременно повечето малки и средни предприятия (МСП), които доминират в българската икономика, не са с високотехнологичен профил и не търсят активно млади специалисти с академично образование.

От друга страна, появиха се трайни вътрешни диспропорции в националния и регионалните пазари на труда. Безработицата от циклична се превърна в **устойчиво структурно явление**, чието преодоляване изисква специални усилия и достатъчно технологично време за промени. По-конкретно:

- **младежката безработица** се очертава като най-острия проблем, защото намали перспективите за успешен старт в професионалната кариера на завършващите студенти и випускниците от професионалните училища. Проблемът не е само в обезпокоителното количествено намаляване на младите българи, намиращи работа в родината, а и в ширещата се демотивация сред младото поколение за заетост за важни сфери от икономиката на страната;
- **вторичният трудов пазар не е и не може да бъде заместител на първичния;**
- **третичният трудов пазар** – в т.нар. неформална икономика, привлича немалко млади хора, част от тях още от студентската скамейка. Но заетостта в този сегмент създава нестандартна трудова култура и мотивация за реализация, базирана на отклонения от правните норми и социалните стандарти, характерни за Европа и социалните държави.

Всичко това показва, че проблемът за разминаването между подготвяните кадри в системата на висшето образование и търсенето на работна сила не е едностранен. Значителен дял от работните места в кризисния български трудов пазар са предимно с ниско качество и силно подценено заплащане.

2.10.3 Обезценяването на труда и хроничните финансови дефицити

В продължение на две десетилетия в България се наложи доктрината за изкуствено/централизирано поддържане на ниско равнище на заплатите – като предпоставка за финансова стабилност в условията на Валутен борд и като фактор за

привличане на чуждестранни инвестиции. Потенциалът, заложен в тази концепция, вече се изчерпи. Нейното запазване като крайъгълен камък на българската политика по доходите и публичните финанси оказва контрапродуктивно въздействие:

- **хроничното недофинансиране на висшето образование и науката.** За България тази политика се превърна в идеологема, в стереотип при оценките и формиране на отношението на управляващите държавни органи към този сектор.
- **ниското заплащане** демотивира младите специалисти, защото автоматично ги превръща в работещи бедни, със силно стеснени перспективи за израстване в служебната и подоходната йерархия;
- хроничните финансови дефицити на висшите училища и научните организации задържаха повече от десетилетие **заплащането на академичния състав** на равнище, което излиза извън международните стандарти и конкурентни практики. Българските учени де факто са поставени в неравностойно положение спрямо европейските им колеги, което ги демотивира и превръща в нископлатени помощници при реализацията на перспективни международни проекти. Парадоксално е, че България се състезава със страни, които твърдо са заели последните места в европейските класации по заплащане на академичните кадри, т.е. участва в т.нар. надбягване към дъното.

Аргументите в полза на финансовите икономии са в една посока: качеството и приносът на висшето образование и научните изследвания не са още на високо европейско равнище – следователно секторът не заслужава приоритетно финансиране. Същевременно е очевидно, че при крайно ниско ресурсно осигуряване, при хронично недофинансиране и обезценяване на интелектуалния труд не може да се очаква високо качество и принос.

Би трябвало да се направи категорична преоценка на философията за самоцелни икономии. **Стратегията за развитие на висшето образование може да бъде успешно реализирана само ако е ресурсно осигурена.** Целите, заложен в европейската *Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж „Европа 2020”*, ще са неизпълними в България, ако и през следващия период се запази политиката на намаляване или задържане на едно ниво на бюджетите на висшите училища и изследователските звена.

2.11 SWOT анализ на състоянието на системата на висшето образование

СИЛНИ СТРАНИ:	СЛАБИ СТРАНИ:
<p>Въведена тристепенна система на обучение : бакалавър – магистър – доктор (Болонски процес).</p> <p>Разработен Класификатор на областите на висше образование и професионалните направления.</p> <p>Въведена Система за натрупване и трансфер на кредити.</p> <p>Въведени вътрешни Системи за оценяване и поддържане на качеството.</p> <p>Въведена и поддържана от Министерството на образованието и науката Информационна система, която включва Регистър на висшите училища, Регистър на академичния състав на висшите училища, Регистър на действащите и прекъснали студенти и докторанти, Регистър на завършилите студенти и докторанти, Регистър на банките, отпускащи кредити по Закона за кредитиране на студенти и докторанти.</p> <p>Разработена и действаща Рейтингова система на висшите училища в Република България.</p> <p>Създадена Национална агенция за оценяване и акредитация (НАОА) като независима агенция към Министерския съвет.</p> <p>Приета Национална квалификационна рамка.</p> <p>Приета Национална квалификационна рамка за учене през целия живот.</p> <p>Приета Национална стратегия за развитие на научните изследвания.</p> <p>Приет Закон за развитие на академичния състав в Република България.</p> <p>Осигурен национален лиценз за достъп до научните бази данни на реномирани издателства и информационни платформи.</p> <p>Въведено обучение по съвместни програми с водещи европейски университети, завършващо с издаване на дипломи от два университета.</p> <p>Изградени във ВУ звена за непрекъснато, продължаващо или следдипломно обучение и центрове за кариерно развитие.</p> <p>Изградена и функционираща информационна система за стимулиране постиженията на студентите чрез стипендии за успех и специални стипендии (http://eurostipendii.mon.bg).</p> <p>Изградена и функционираща информационна</p>	<p>Фрагментарност на системата, липса на цялостна визия (стратегия) за развитие на ВО.</p> <p>Липса на баланс между автономията на университетите и степента на контрол, упражняван от държавата.</p> <p>Липса на законови предпоставки за упражняване на ефективен контрол и санкции при неефективно управление и незаконосъобразна дейност на ВУ.</p> <p>Липса на съответствие на предлаганото образование и потребностите на пазара на труда; планирането на приема на студенти не е съобразено с нуждите на икономиката.</p> <p>Усложнени процедури за акредитация и наличие на субективни критерии. Липса на обвързване на финансирането с оценките от акредитацията и Рейтинговата система и липса на стимули за подобряване на качеството.</p> <p>Остаряла нормативна уредба.</p> <p>Проблеми при прилагането на ЗРАСРБ, трудности при привличане на преподаватели и при стимулиране на развитието им.</p> <p>Застаряващ академичен състав; слаба мотивация и недостатъчно висок социален статус на академичния състав; липса на интерес към академична кариера.</p> <p>Липса на разнообразни източници за финансиране на висшето образование; неефективна система за финансиране и разпределение на държавната субсидия.</p> <p>Финансирането на научната дейност не зависи от резултатите, недостатъчно силна връзка между висшите училища и науката, слабо включване на студентите в научно-изследователска дейност, липса на иновации.</p> <p>Недостатъчни възможности за учене през целия живот.</p> <p>Недостатъчна вътрешна и външна академична мобилност.</p> <p>Проблеми, свързани с издаването на Европейското дипломно приложение и</p>

СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА ВИШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ В Р. БЪЛГАРИЯ ЗА
ПЕРИОДА 2014-2020 г.

<p>система за предлагане на практическо обучение в реална работна среда (http://praktiki.mon.bg/sp).</p>	<p>формалното прилагане на Системите за натрупване и трансфер на кредити.</p>
<p>ВЪЗМОЖНОСТИ:</p>	<p>ЗАПЛАХИ:</p>
<p>Осъвременяване и хармонизиране на нормативната уредба.</p> <p>Укрепване ролята на „триъгълника на знанието” във висшите училища и утвърждаването им като основни научни центрове.</p> <p>Утвърждаването на висшите училища като центрове за учене през целия живот.</p> <p>Засилване на партньорствата с бизнеса и комерсиализация на научните резултати.</p> <p>Засилване практическата насоченост на обучението във висшите училища; пригодност за заетост – осигуряване на съвременни знания, умения и компетентности.</p> <p>Актуализиране на учебните планове и програми; въвеждане на нови методи на преподаване.</p> <p>Оптимизиране на процедурите за акредитация.</p> <p>Създаване на условия и система за мотивация и повишаване на квалификацията на академичния състав.</p> <p>Засилване на мобилността на студентите и академичния състав.</p> <p>Осигуряване на реална автономия и отговорност на висшите училища –създаване на механизми за ефективен контрол и за саморегулиране.</p> <p>Повишаване на ефективността на управлението на висшите училища.</p> <p>Въвеждане на нов модел за финансиране на висшето образование и научните изследвания, ориентирано към резултатите.</p>	<p>Демографската криза и намалелият брой на кандидатстудентите.</p> <p>Диспропорциите на пазара на труда.</p> <p>Хроничното недофинансиране на висшето образование и науката.</p> <p>Намаляване на интереса към българското висше образование.</p> <p>Липса на достатъчно добре подготвени кадри в приоритетни области.</p> <p>Недостиг на академичен състав. Липса на интерес у младите хора към академична кариера.</p>

III. ВИЗИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ

Желаната насока за развитие на висшето образование е **превръщането на България в силен и привлекателен регионален център за модерно висше образование с европейски профил, атрактивен за студенти от Европа и света.**

Модернизираната система на висше образование трябва до 2020 г. да гарантира:

- превръщането на висшите училища в научен и духовен център с общокултурна мисия, който създава и разпространява нови знания, съдейства за разбирането на света и за обогатяването на неговата материална и духовна култура;
- висококачествено образование, допринасящо за цялостното развитие на личността и подготвящо студентите както за професионалната им реализация, така и за социалната и гражданската им роля в условията на едно отворено, динамично и демократично общество;
- възможности за всеки човек да получи образование, което стимулира и развива в най-висока степен неговите способности и лични качества;
- подготовка на проактивни, иновативни и мотивирани специалисти;
- високи фундаментални и приложими в икономиката резултати от научните изследвания;
- растяща конкурентоспособност на висшето образование и икономиката на знанието в европейски и глобален контекст.

IV. ВОДЕЩИ ПРИНЦИПИ ПРИ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СТРАТЕГИЯТА

Водещите принципи при изготвянето и изпълнението на Стратегията са:

- Съхраняване на националната традиция;
- Приобщаване;
- Резултатност и устойчивост;
- Растеж на базата на приемственост и способност за развитие;
- Прозрачност и справедливост;
- Отвореност на системата към социално-икономическата среда.

V. ЦЕЛИ НА СТРАТЕГИЯТА

Дългосрочната стратегическа цел на Стратегията е създаването на модерна, ефективна и постоянно развиваща се система за висше образование, в центъра на която е човекът с неговите личностни качества и интелектуален потенциал и която осигурява качествено, достъпно, почиващо на научни резултати и пазарно ориентирано висше образование.

Конкретните цели на Стратегията са:

5.1 Подобряване на достъпа и увеличаване на дела на завършилите висше образование (достигане на равнище от 36% завършили висше образование на възраст между 30 и 34 години през 2020 г.).

5.2 Съществено повишаване на качеството на висшето образование и на съвместимостта му с европейските системи за ВО с цел заемане на достойно място в ЕПВО.

5.3 Изграждане на устойчива и ефективна връзка между висшите училища и пазара на труда и постигане на динамично съответствие между търсенето и предлагането на специалисти с висше образование.

5.4 Стимулиране на научноизследователската дейност във ВУ и на развитието на иновации, ориентирани към пазарната икономика.

5.5 Модернизация на системата за управление на висшите училища и ясно определяне на видовете ВУ и образователно-квалификационните степени.

5.6 Повишаване на средствата за финансиране на висшето образование и науката и на ефективността на използването им чрез усъвършенстван модел на финансиране.

5.7 Преодоляване на негативните тенденции в кариерното израстване на преподавателите във ВУ и стимулиране на най-добрите преподаватели.

5.8 Разширяване и укрепване на мрежата за учене през целия живот; широко приложение на различни електронни форми за дистанционно обучение.

VI. ДЕЙНОСТИ И МЕРКИ ЗА ПОСТИГАНЕ НА КОНКРЕТНИТЕ ЦЕЛИ

6.1 Подобряване на достъпа и увеличаване дела на завършилите висше образование

За постигане на тази цел ще се изпълняват следните дейности и мерки:

1. Усъвършенстване на модела за кредитиране на студенти и докторанти с цел създаване на финансови стимули за по-високи постижения чрез създаване на облекчения при изплащането на студентските кредити.
2. Усъвършенстване на системата за предоставяне на стипендии чрез диференциране на начина на предоставяне и на размера на студентските стипендии – напр. социални стипендии, стипендии за върхови постижения и стипендии за успех; както и чрез предоставяне на по-високи стипендии в стратегически за страната направления.
3. Разширяване на достъпа до ВО чрез форми на учене през целия живот и на електронните форми за дистанционно обучение.

6.2 Съществено повишаване на качеството на висшето образование и на съвместимостта му с европейските системи за ВО с цел заемане на достойно място в ЕПВО

За постигане на тази цел ще се изпълняват следните дейности и мерки:

1. Въвеждане на строги контролни механизми от страна на държавата, които да гарантират предлагане на качествено висше образование от всички висши училища и реално прилагане на критериите за получаване на ОКС „бакалавър” и „магистър” и ОНС „доктор”.
2. Усъвършенстване на акредитационния модел и рейтинговата система на висшите училища за осигуряване на обективна оценка на качеството на обучението по отношение на нивото на подготовка (базова, специализирана, практическа, меки умения, участие в научна дейност) и реализацията на завършилите.
3. Диференциране на финансирането според качеството и реализацията на завършилите във всяко професионално направление, независимо от коефициента за професионалното направление към норматива за издръжка на един студент.
4. Диференцирано предоставяне на субсидията за научна дейност на ВУ въз основа на научните резултати.
5. Осигуряване на възможности за квалификация на преподавателите и пост-докторантите, особено по чуждоезиково обучение, нови методи на преподаване и ИКТ, чрез продължаване на мерките, финансирани през предходния програмен период.
6. Активизиране на формите за оценка на качеството на преподаването от страна на студентите и академичния състав.
7. Реформиране на учебните програми и учебното съдържание:
 - A. Стимулиране на обновяване на учебните планове и програми;

Б. Стимулиране на интернационализацията на академичните програми и на електронното обучение;

В. Стимулиране на разкриването на повече съвместни програми;

Г. Поощряване на увеличаването на учебните програми на чужд език.

8. Усъвършенстване на системата за прием във ВУ съобразно резултатите от оценяването на професионалните направления.

9. Обединяване на институционалната и програмната акредитация.

10. Доразвиване на практиката за външно оценяване на качеството на висшето образование, в т.ч. с участие на чуждестранни експерти.

11. Регламентиране на възможност за алтернативно оценяване от авторитетни европейски акредитационни институции, напр. агенции – членове на ENQA и вписани в EQAR, като окончателната акредитация се дава от НАОА.

12. За целите на акредитацията приемането на всеки преподавател за член на академичния състав само за едно ВУ.

13. Изготвяне и приемане на нов Класификатор на областите на висше образование и професионалните направления, който да е напълно съгласуван с международната стандартна класификация на образованието – области на образованието (ISCED F-2013) и Международната класификация на областите на науката и технологиите с цел синхронизиране на професионалните направления и докторските програми и определяне на връзките с Националната класификация на професиите и длъжностите.

14. Засилване на контрола за наличие на работеща Система за натрупване и трансфер на кредити и мобилност при акредитация.

15. Осигуряване на пълна преносимост на национални безвъзмездни помощи и студентски кредити в рамките на ЕПВО.

16. Оптимизиране на процедурите за признаване на сравними образователни периоди и степени.

6.3 Изграждане на устойчива и ефективна връзка между висшите училища и пазара на труда и постигане на динамично съответствие между търсенето и предлагането на специалисти с висше образование

За постигане на тази цел ще се изпълняват следните дейности и мерки:

1. Използване на прогнозите за търсенето и предлагането на работна сила в България, разработвани от МТСП, при определянето на потребностите от специалисти с висше образование и планирането на приема във висшите училища.

2. Създаване на профил на компетентностите за всяка специалност.

3. Поощряване на диалога на висшите училища с бизнеса относно съдържанието на обучението, чрез продължаване и разширяване на мерките, финансирани през предходния програмен период.

4. Целево финансиране на стратегически за страната направления (приоритетни професионални направления и защитени специалности, определени въз основа на приети критерии), например чрез увеличаване на норматива за издръжка с определен коефициент, чрез намаляване или премахване на студентските такси, чрез по-високи стипендии, чрез практическо обучение в реална работна среда и чрез изграждане на модерна учебна база в тези направления.

5. Създаване на програма за реинтеграция на млади академични кадри и изследователи (магистри, докторанти, постдокторанти, специализанти)

6. Финансови стимули за изграждане на научна инфраструктура в партньорства с бизнеса за търсените специалности.

7. Финансиране на студентски стажове и практики по време на обучението, чрез уеб-системата на МОН – <http://praktiki.mon.bg/sp> и други подобни системи за връзка между висшите училища, студентите и работодателите и създаване на допълнителни стимули за работодателите, предоставящи условия за практическо обучение и стаж, след завършване на образованието.

8. Изграждане на работещ и ефективен механизъм за оценка на професионалната реализация на завършващите студенти.

9. Създаване на обща информационна мрежа на кариерни центрове, асоциации на завършилите, алумни центрове, както и повишаване на капацитета им.

6.4 Стимулиране на научноизследователската дейност във ВУ и на развитието на иновации, ориентирани към пазарната икономика

За постигане на тази цел ще се изпълняват следните дейности и мерки:

1. Укрепване на потенциала за научни изследвания и иновационни разработки във висшите училища и на тази основа – интеграцията между тях.

2. Насърчаване и оптимизиране на интеграцията на научноизследователската работа в БАН и ССА с висшите училища и регионите (ще се укрепи и стимулира изградената през 2012-2013 г. *Национална мрежа от регионални академични центрове за приложна наука*, в партньорство с ВУ и с местния бизнес и съобразно спецификата и потенциала на съответния регион);

3. Стимулиране на интеграцията на научната и иновативна дейност на висшите училища в България с националния и европейския бизнес.

4. Увеличаване на финансирането на ВУ за провеждане на всички видове научни изследвания.

5. Модернизиране на съществуващата научна инфраструктура и учебно-изследователските лаборатории и създаване и развиване на регионални научни инфраструктури и национални звена – партньори на Европейските научни комплекси.

6. Създаване и развитие на центрове за върхови постижения и центрове за компетентност.

7. Диференциране на субсидията за научна дейност за ВУ въз основа на обективни показатели за научните резултати – брой публикувани и реферирани научни статии в международните бази данни, брой получени цитати според тези бази, брой подадени заявки за международни патенти и др.

8. Въвеждане на ограничителен праг при предоставянето на субсидия за научна дейност (спиране на субсидията за научна дейност на ВУ със слаби научни резултати).
9. Стимулиране на публикуването в научни списания, включени в световната система за реферирание, индексирание и оценяване.
10. Стимулиране на включването на студентите в научноизследователски, проектни и консултантски екипи.
11. Нормативно регламентиране на статута на постдокторантите и стимулиране на включването на докторанти, постдокторанти и специализанти в научните изследвания.
12. Подкрепа за научни проекти, към които има интерес от водещи фирми.
13. Регламентиране на извършването на стопанската дейност на ВУ и премахване на нормативните и административни пречки за такава дейност, включително създаването на спин-оф фирми и реализирането на технологичен трансфер.
14. Изграждане на механизъм за съфинансиране на научни екипи, спечелили европейски и международни проекти.
15. Насърчаване на съвместните изследователски проекти с водещи университети от Европа.
16. Подкрепа на достъпа и участието на български научни организации и висши училища в различни европейски технологични платформи, съвместни технологични инициативи и в Европейския институт за иновации и технологии.
17. Привличане на водещи учени от други държави и на български учени, работещи в чуждестранни научни организации и висши училища, чрез инструментите на единното Европейско изследователско пространство

6.5 Модернизация на системата за управление на висшите училища и ясно определяне на видовете ВУ и образователно-квалификационните степени

Към нов по-ефективен модел за управление

При по-нататъшните реформи следва да се обсъди възможността за прилагане на доказалия своите предимства в развитите страни модел на управление, базиращ се на по-строги форми на отчетност, контрол и прозрачност. При такава сериозна реформа трябва да се намери механизъм за избягване на размиването на отговорностите.

Следва да се предприемат следните мерки:

1. Изменение и допълнение на ЗВО в частта относно функциите и състава на Съвета на настоятелите като в него се включват: ректорът (по право председател), председателят на Общото събрание, финансист, юрист, представители на бизнеса, студентите и докторантите, и на МОН. Финансистът, юристът и представителите на бизнеса следва да се избират от Академичния съвет. Допълване на функциите на Съвета на настоятелите с: общи насоки за развитие на висшето училище и неговата стратегия; даване на становище по проекта за бюджет и годишния отчет; при учредяване и участие в търговски дружества; при ползване на търговски кредити; при поемане на дългосрочни задължения при инфраструктурни инвестиции; контрол върху ефективното управление на собствеността, материалната база и инвестициите. По

предложение на Общото събрание на Съвета на настоятелите могат да се възлагат и други функции.

2.

Оптимизиране на системата от висши училища, видове висши училища и образователно-квалификационни степени

1. Оптимизиране на мрежата от висши училища чрез добре обмислени финансови механизми.

2. Регламентиране на многопрофилни университети и специализирани ВУ, които обучават студенти само в едно или няколко свързани професионални направления.

3. Регламентиране статута на изследователски университет с произтичащите от това права и задължения.

4. Премахване на образователно-квалификационната степен „професионален бакалавър”.

Преодоляване на дублирането и разпокъсването на професионалните направления между висшите училища

1. Насърчаване на интеграцията (вкл. създаване на съвместни екипи) при обучението по направления, които съвпадат в рамките на един и същи регион.

2. Прилагане на финансови инструменти и на механизма за определяне на приема за закриване на несвойствените професионални направления и специалности.

6.6 Повишаване на средствата за финансиране на висшето образование и науката и на ефективността от използването им чрез усъвършенстван модел на финансиране

За постигане на тази цел ще се изпълняват следните дейности и мерки:

1. Ежегодно повишаване на размера на финансовите средства за висше образование и научни изследвания като дял от БВП (от публични и частни източници).

2. Прекратяване утвърждаването на прием за професионалните направления с най-ниски резултати.

3. Значително диференциране на финансирането според качеството и реализацията във всяко професионално направление – частта от субсидията, която се разпределя според броя на обучавани студенти постепенно да се намали до 40 на сто, а останалата част да се разпределя въз основа на коефициент за качество на обучението, свързан с обективни количествени критерии като успешна реализация на студентите (процент заети, начална заплата), научни резултати и съотношение между броя на кандидатите и броя на приетите студенти.

4. Въвеждане на нова методика за определяне на диференцираните нормативи за издръжка на обучението на един студент на базата на реалната стойност на обучението по професионални направления.

5. Диференциране начина на предоставяне и размера на студентските стипендии – напр. социални стипендии, стипендии за върхови постижения и стипендии

за успех, както и предоставяне на по-високи стипендии в стратегически за страната направления, вкл. чрез уеб-системата на МОН (<http://eurostipendii.mon.bg>).

6. Разширяване на източниците на финансиране на ВУ с възможности за технологичен трансфер, връзки с бизнеса, финансов мениджмънт и управление на собствеността, включително интелектуална собственост (чрез изменение на ЗВО).

6.7 Преодоляване на негативните тенденции в кариерното израстване на преподавателите във ВУ и стимулиране на най-добрите преподаватели

За постигане на тази цел ще се изпълняват следните дейности и мерки:

1. Въвеждане на единни национални минимални критерии към кандидатите за академични длъжности и научни степени по професионални направления и научни области.

2. Въвеждане на контролни механизми за спазването на нормативната уредба и изискванията на ЗРАСРБ.

3. Създаване на стимули да се прилага усъвършенстван модел на финансиране на ВУ според резултатите и при определяне на възнагражденията в самото висше училище.

4. Осигуряване на възможности за квалификация на преподавателите и пост-докторантите, особено по чуждоезиково обучение, нови методи на преподаване и ИКТ.

6.8 Разширяване и укрепване на мрежата за учене през целия живот; широко приложение на различни електронни форми за дистанционно обучение

За постигане на тази цел ще се изпълняват следните дейности и мерки:

1. Стимулиране на университетските звена за непрекъснато, продължаващо или следдипломно обучение, както и на центровете за кариерно развитие.

2. Стимулиране на съвместно разработване на учебни планове и програми с представители на бизнеса.

3. Продължаване на стимулирането за развитие на електронни форми за дистанционно обучение, започнало в предишния програмен период.

VII. ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СТРАТЕГИЯТА

Очаквани резултати по Цел 1. Подобряване на достъпа и увеличаване на дела на завършилите висше образование

1. Повишен брой завършили висше образование.
2. Увеличен брой ВУ, предлагащи програми на базата на електронни форми за дистанционно обучение.
3. Значително увеличен брой програми за дистанционно обучение и на лица, приети и завършили такива програми.
4. Повишен брой студенти, получили стипендии.

Очаквани резултати по Цел 2. Съществено повишаване на качеството на висшето образование и на съвместимостта му с европейските системи за ВО с цел заемане на достойно място в Европейското пространство за висше образование

1. Повишен брой на преподавателите, участвали във форми на квалификация.
2. Адаптирани методи на преподаване към потребностите на студентите.
3. Актуализирани учебни планове и програми.
4. Повишено количество и качество на научните резултати на ВУ в резултат на създадената конкурентна среда.
5. Повишено качество и подобрена реализация на завършилите в резултат на създадената конкурентна среда.
6. Установени слабости и добри практики при приложението на университетските системи за управление на качеството.
7. Усъвършенстван модел за акредитация.
8. Значително повишена изходяща и входяща мобилност.
9. Реално приложена Система за натрупване и трансфер на кредити.

Очаквани резултати по Цел 3. Изграждане на устойчива и ефективна връзка между висшите училища и пазара на труда и постигане на динамично съответствие между търсенето и предлагането на специалисти с висше образование

1. Разработен и утвърден модел за прием в съответствие с потребностите на пазара на труда и с реализацията на завършилите по ВУ и професионални направления.
 2. Създаден профил на компетентностите за всяка специалност
 3. Определени стратегически за страната направления и специалности.
 4. Увеличен брой учебни планове и програми, актуализирани и осъвременени с участието на бизнеса.
 5. Увеличен брой проведени стажове и практики в реална работна среда.
 6. Усъвършенствана дейност на кариерните центрове.
-

7. Увеличен брой студенти, ползвали услугите за кариерно ориентиране и консултиране.

Очаквани резултати по Цел 4. Стимулиране на научноизследователската дейност във ВУ и на развитието на иновации

1. Подобрена връзка между обучението и научните изследвания.
2. Повишено количество и качество на всички видове научни изследвания.
3. Увеличен брой на приложните научни разработки.
4. Повишен капацитет на ВУ с най-добри научноизследователски резултати и стимулирани ВУ с по-слаби резултати с цел подобряването им.
5. Повишен брой научни публикации в научни списания, включени в световната система за рефериране, индексирание и оценяване, особено в хуманитарните и социалните науки, където е налице изоставане.
6. Подобрена връзка между обучение и научни изследвания, повишени научни резултати, привлечени най-добри студенти към научна кариера, стимулирани млади учени.
7. Увеличен брой партньорства на ВУ с бизнеса.
8. Научни изследвания, ориентирани към практиката и към създаване на иновации.
9. Увеличени приходи от комерсиализация на научни продукти.
10. Увеличен брой научни проекти, повишено качество и увеличен брой международни проекти.
11. Предоставени стимули за технологични изследвания.
12. Създадени условия за интернационализация на българската наука и повишен научен капацитет на българските ВУ и на българските учени.

Очаквани резултати по Цел 5. Модернизация на системата за управление на висшите училища и ясно определяне на видовете ВУ и ОКС на ВО

1. Изградена система за висше образование, способна да се саморегулира съобразно динамиката на обществените процеси.
2. Повишена ефективност и прозрачност на управлението на ВУ.
3. Брой консолидирани ВУ.
4. Изяснен статут на видовете ВУ.
5. Ясни и разпознаваеми образователно-квалификационни степени.

Очаквани резултати по Цел 6. Повишаване на средствата за финансиране на висшето образование и науката и на ефективността на използването им чрез усъвършенстван модел на финансиране

1. Достигнат процент от БВП до 2020 г. в размер на 1,5%, отделен за наука и увеличени средства за висше образование.
2. Значително повишен дял на частните инвестиции в образованието и науката.
3. Разработен и утвърден усъвършенстван модел на финансиране на системата за висше образование, ориентиран към резултатите от обучението и реализацията на студентите и докторантите.
4. Брой слети и/или закрити професионални направления, несвойствени за дадени ВУ.
5. Подобрени академични резултати на студентите в резултат на създадената конкурентна среда.

Очаквани резултати по Цел 7. Преодоляване на негативните тенденции в кариерното израстване на преподавателите във ВУ и стимулиране на най-добрите преподаватели

1. Повишено качество на процедурите по ЗРАСРБ и на научните трудове, с които участват кандидатите.
2. Повишено количество и качество на индивидуалните научни резултати в следствие на създадената конкурентна среда.
3. Увеличен брой преподаватели, участвали в програми за повишаване на квалификацията.

Очаквани резултати по Цел 8. Разширяване и укрепване на мрежата за учене през целия живот; широко приложение на различни електронни форми за дистанционно обучение

1. Изградена мрежа от звена за продължаващо и непрекъснато обучение и учене през целия живот във ВУ.
2. Предложени нови услуги (консултиране, валидиране на знания, сертифициране).
3. Повишен брой на предлаганите курсове и други форми на УЦЖ във ВУ.
4. Повишен брой лица, преминали форми на УЦЖ във ВУ.
5. Развити нови форми на партньорство.
6. Повишена пригодност за заетост на лицата, преминали форми на УЦЖ във ВУ.
7. Разширен достъп до знания и умения чрез нови технологии.
8. Привлечени нови категории студенти (студенти от отдалечени и социално слаби райони; граждани на други държави; лица, които записват отделни курсове, а не цяла програма; различни възрастови групи).